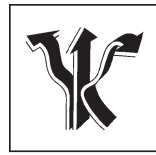

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(21)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. — ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 2(21). — 196 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. ISBN 978-966-608-993-2

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 978-966-608-993-2

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Колосінський Є. Ю. Уніфікація корпоративної фінансової звітності як вияв глобалізаційних тенденцій.....	69
Давиденко А. П., Мирков Г. Зміна парадигми в державному управлінні	5	Аль-Тмейзі А. Ю. Впровадження міжнародного досвіду для розвитку українських авіакомпаній.....	75
Спиридонов В. В. Социальные программы Украины и источники их финансирования	12	Олійник О. Д. Механізм побудови контрольної діяльності податкових органів в Україні	79
Мушкин И. М. Нематериальная мотивация производительности труда	18	Халамендик В. Д. Становлення і розвитку початкової та гімназійної освіти півдня України (друга половина XIX — початок XX ст.).....	87
Юсеф Н. Н., Гараханлу Фарназ Двостороннє співробітництво України з Ісламською Республікою Іран у стратегічно важливих галузях економіки	23	Гранатуров Ю. І. Особливості реалізації прав громадян через механізм місцевого самоврядування (досвід демократичних країн)	90
Задорожний В. П. Реструктуризація інвестиційного потенціалу в системі механізмів державного управління	26	Шарапов С. В. Використання бюрократичних інструментів в адміністративному управлінні підприємством	96
Янгалічев Р. Н., Верпаховська С. М. Методологічні та методичні підходи до визначення ступеня податкового навантаження на підприємство.....	34	Дворніков В. М. Банкрутство як економічне явище	105
Сафонова А. С. Теоретико-методологічні аспекти категорій “капітал” і “міжнародний рух капіталу”	40	Пророченко Є. В. Підтримка і зобов’язання аграрного виробництва України в контексті вимог Світової організації торгівлі	112
Вугар Мехтиол Назаров Проблемы развития предпринимательства в Азербайджанской Республике в условиях интенсивного экономического развития	48	Михайленко О. В. Прибуток як об’єкт бухгалтерського і податкового обліку.....	118
Мохамад Камалалдеен Алжафа Экономический курс Сирийской Арабской Республики в условиях глобализации	52	Степанець Н. М. Сільська загальноосвітня школа І ступеня: управлінський аспект	124
Андрєєва Х. П. Учасники інвестиційних процесів на ринку фінансових послуг	56	Шевченко С. О. Державний фінансовий аудит в діяльності бюджетних установ	128
Нетудыхатко Н. С. Факторы управления развитием предприятия туристического бизнеса	61		

Нестерова С. Л.

Об'єкт торгівлі на сучасному ринку
страхових послуг. Дискусійні питання 132

Альошін В. І.

Конфліктологічна парадигма
та її евристичний потенціал
у вивченні кризи й кризових явищ..... 137

Вернаховська С. М.

Економічні передумови податкового планування
та обов'язки податкової системи
у перехідній економіці 143

Буланова Д. С., Диніна К. С.

Сучасні концептуальні підходи
до визначення поняття конкуренції 148

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 154**Вакуліч Т. М.**

Ідентифікація насильства в сім'ї:
можливості щодо типологізації
основних виявів 154

Стасенкова Т. В.

Професійна самореалізація жінки
як показник особистісного зростання..... 160

Ярема Н. Ю.

Професійна діяльність практичних
психологів ОВС в умовах миротворчих місій 165

Бойчук І. І.

Психологічні чинники професійного
становлення особистості
майбутніх учителів музики..... 170

Шипілов В. А.

Формування національної культури
старшокласників загальноосвітньої школи
в контексті завдань Болонської декларації 175

Проскуріна В. А.

Чинники виникнення комунікативних бар'єрів
та їх вияв у студентській молоді 179

Рижиков В. С., Якібчук М. І.

Характеристика психологічних якостей
і властивостей особистості —
лідера профспілкової організації 184

Коваль А. М., Чуприкова О. Г.

Типологія особистості підлітків,
які складають групу ризику
суїцидальної поведінки..... 187

Відомості про авторів 192

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЙ “КАПІТАЛ” І “МІЖНАРОДНИЙ РУХ КАПІТАЛУ”

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 2(21), с. 40–47

Міжнародний рух капіталу розглядається в контексті сучасної глобальної економіки як важливий фактор її формування.

Міжнародний рух капіталу відіграє одну з провідних ролей у формуванні глобальної економіки. При цьому концептуальною основою дослідження сучасного стану і тенденцій міжнародного руху капіталу є теоретико-методологічні положення про утворення у процесі глобалізації економіки якісно вищої стадії розвитку світового господарства, міжнародних економічних відносин, світового економічного простору, а саме міжнародної економіки. Остання є системою світового господарства і міжнародних відносин в умовах формування глобальної економіки наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. [15, 418]. Саме в сучасних умовах міжнародна економіка формується як цілісне глобальне утворення.

Якщо становлення постіндустріального суспільства, якісно нових параметрів розвитку продуктивних сил людства стало матеріальною основою глобальної економіки, то міжнародний рух капіталу у формі міграції фінансового капіталу став організаційно-економічною та соціально-економічною основою, виражаючи формування нових економічних виробничих відносин цивілізаційного розвитку. Міграція фінансових потоків є структуроутворюючим чинником глобалізації економіки.

Проаналізувавши праці вітчизняних провідних учених, таких як О. Білорус, В. Будкін, А. Гальчинський, В. Гейць, Б. Губський, В. Новицький, В. Сіденко, О. Шнирков, стосовно розвитку глобалізації за умови процесів міжнародної міграції капіталу, можна дійти висновку щодо прямого взаємозв'язку глобалізації з міжнародним фінансовим капіталом [2–6]. Так, сучасний процес глобалізації світової економіки залежить

від інтенсифікації потоків іноземних інвестицій, зростання ролі транснаціональних корпорацій, активізації процесів злиття і поглинання та ін.

Термін “капітал” — одна з найважливіших категорій економічної науки, обов'язковий елемент ринкового господарства. Початкове значення терміна (від лат. *capitalis* — головний) — головне майно, головна сума. Виникнення капіталу є результатом економічного обміну, результатом переливу капіталу. Економічна енциклопедія за редакцією С. В. Мочерного трактує “капітал” як “сукупність виробничих відносин капіталістичного виробництва, за яких засоби праці, певні матеріальні блага, гроші, об'єкти інтелектуальної власності та різні види цінних паперів тощо є знаряддям експлуатації, привласнення частини чужої неоплаченої праці” [9].

Можна виокремити різні підходи до визначення цієї категорії, але найбільше поширені два напрями: 1) згідно з економічним визначенням під капіталом розуміють сукупність засобів виробництва (тобто реальний капітал); 2) згідно з фінансовим визначенням капіталом називаються всі активи (засоби) фірми — грошові суми, або майно, які використовуються у господарських операціях з метою одержання доходу. Спільним для обох трактувань капіталу є те, що результатом його функціонування передбачається одержання особливого виду доходу — прибутку або позичкового відсотка [1].

В економічній теорії існують так звані два підходи щодо визначення терміна “капітал”: класичний (А. Сміт, Д. Рікардо) та сучасний (І. Фішер, Дж. Хікс, К. Маркс). За класичним підходом капітал зводять до сукупності матеріальних благ,

а також з нагромадженою працею, запасом [1]. А. Сміт визначав капітал людини як ту частину його власності (stock), з якої він розраховує отримати прибуток [25]. Американський економіст Дж. Фішер визначав капітал як запас багатства в певну годину, як здатність багатства приносити власнику постійний дохід у вигляді потоку послуг [23]. Англійський економіст Дж. Хікс розглядав капітал як сукупність товарів виробничого призначення [14], а в науковій праці “Принципи економічної науки” А. Маршал визначав, що термін “капітал” використовується в якості загальної категорії, тобто з громадської точки зору, для дослідження того, як кожен з трьох факторів виробництва — земля, праця і капітал — сприяють створенню національного доходу і як цей дохід розподілиться між вказаними трьома факторами [14, 139].

Таким чином, капітал розкриває матеріально-речовий зміст і пов'язаний з різними факторами виробництва та процесом отримання доходу. К. Маркс також зазначав, що матеріально-речова структура капіталу складається із знарядь праці, сировини, засобів до існування, матеріальних продуктів, певної суми товарів, мінових вартостей [21].

А. Сміт розподіляв капітал на основний і оборотний на засадах того, “приносять прибуток без зміни господаря” окремі товари чи ні. Послідовники Сміта і Рікардо Дж. Ст. Міль, Дж. Стюарт та інші вчені також займалися вивченням категорії “капітал”, зокрема, розділяли його на споживчий капітал та допоміжний (instrumental) [10].

Здійснивши вкладення у будь-яку сферу діяльності, підприємець ставить собі за мету одержати прибуток, тобто надлишок над початково авансованою сумою. Отримавши його один раз, він прагнучим отримувати його знову і знову, а для цього йому доведеться здійснювати відтворення. Розглядаючи процес відтворення з точки зору зміни функціональних форм промислового капіталу, що бере в ньому участь, можна подати його у вигляді формули

$$Г - Т...П...Т' - Г'.$$

Ця формула передбачає три стадії і три перетворення капіталу з однієї форми в іншу: 1) грошовий капітал на ринку факторів виробництва перетворюється на продуктивний; 2) у процесі виробництва продуктивний капітал перетворюється у товар і виконує функцію створення доданої вартості; 3) додана вартість, яка втілена у товарі, надходить до підприємця після реалізації товару на

ринку, на цій стадії товарний капітал знову перетворюється у грошовий.

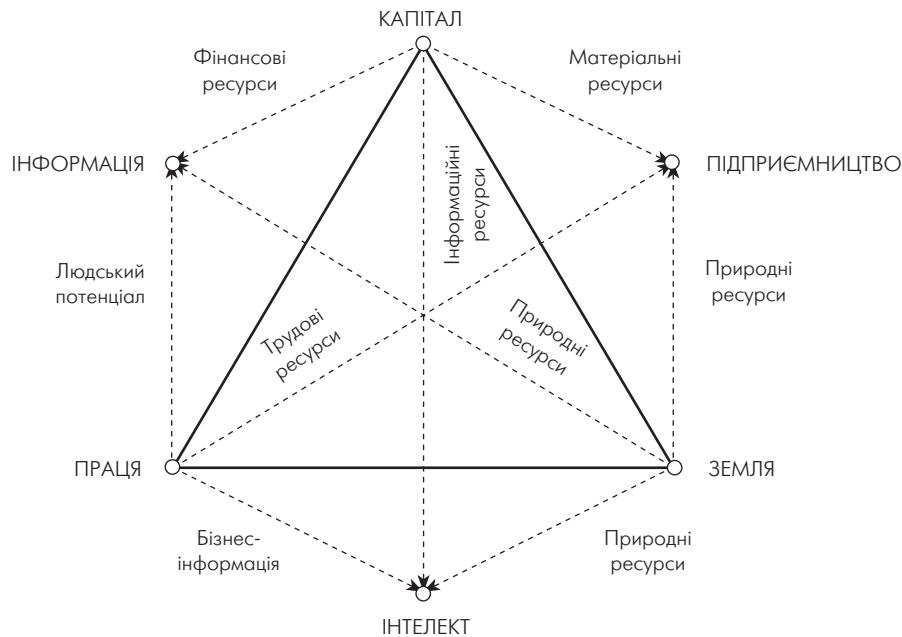
Послідовне перетворення капіталу з однієї форми в іншу називається його кругообігом. Мета цього процесу — створення прибутку. Кругообіг капіталу, взятий не як окремих акт, а як процес руху всього авансованого капіталу, що безперервно повторюється, називається обігом капіталу. Повний обіг капіталу здійснюється лише тоді, коли до власника повертається вся вартість авансованого капіталу у своїй початковій, тобто грошовій, формі. У результаті ж до власника повертається щоразу лише частина авансованого капіталу.

Основний капітал — це частина виробничого капіталу, вартість якого переноситься на продукт поступово та повертається власнику у грошовій формі частинами. До основного капіталу входить вартість обладнання, машин, виробничих будівель, споруд, транспортних засобів та ін. Процес перенесення вартості основного капіталу на новостворений продукт називається амортизацією, а грошовий вираз вартості, що відшкодовується за певний період часу, — амортизаційними відрахуваннями. Оборотний капітал — це та частина виробничого капіталу, вартість якого включається до вартості продукту цілком і повністю повертається підприємцю у грошовій формі у кожному циклі кругообігу капіталу. Це вартість сировини, палива, енергії, запчастин, інструментів, тари, незавершеного виробництва та ін. Сюди також відносять вартість оплати робочої сили [1].

Але базовою, на нашу думку, можна вважати схему К. Маркса, за якою капітал має наступні категорії [21]:

- процес становлення капіталу (із грошей, праці);
- виокремлення капіталу (оборотний, основний, оборот капіталу);
- одиничність капіталу (капітал і прибуток, капітал і відсоток, капітал як вартість).

До одиничної форми К. Маркс відносив капітал як кредит, капітал як акціонерний, капітал як грошовий ринок [21]. Таким чином, відмінність між сучасним і класичним підходами щодо визначення терміна “капітал” в тому, що західні економісти розширили діапазон належних до капіталу запасів, видів праці. Отже, ґрунтуючись на проведених дослідженнях до розгляду відносин щодо капіталу, вони визначають його промисловою, позичковою і торговою форми та його розподіл на постійний, перемінний, основний, оборотний. При цьому найбільш ліквідною формою капіталу

Факторна модель визначення головних детермінант суспільного виробництва економічних благ

є грошова, яка опосередковує кожний цикл відтворювального процесу. Через універсальність грошей результати дослідження капіталу можна перенести на весь капітал, а тому розглянемо тут поняття капіталу у грошовій формі.

З метою розуміння природи капіталу на засадах теоретичних теорій можливо запропонувати факторну модель визначення головних детермінант суспільного виробництва економічних благ з урахуванням різноманітного ресурсного забезпечення як інструмента дослідження передумов виникнення капіталу — об'єктивного феномена в економічній системі (рисунок).

Як видно з наведеної моделі, капітал може бути як фінансовим, так і матеріальним, трудовим, інтелектуальним та інформаційним. У сучасних умовах інтеграції країн до світового ринку капіталу в умовах глобалізації світової економіки досить значним ресурсом постає саме останній вид ресурсів суспільного виробництва — інформація, на засадах доступу до використання якої формується нова глобальна система прийняття рішень та від якої залежить успіх розвитку кожної країни світу.

Міжнародний рух капіталу історично становить собою наступний за вивозом товарів етап розвитку міжнародних економічних відносин. Здатність факторів виробництва до переміщення з однієї країни до іншої зумовлена міжнародною

мобільністю факторів виробництва. Ретроспективний огляд історії становлення теорії міжнародного руху капіталів показує, що найбільший внесок в її розвиток у XX ст. зробили кейнсіанська, інституціональна і неокласична (неокласичний синтез) економічні школи.

Враховуючи те, що світова економіка в останні десятиліття XX ст. розвивалася на ідеологічних засадах і під впливом цінностей неолібералізму, і виходячи з того, що в наукових колах західних учених, учених країн з перехідною економікою зростають критичні мотиви і сумніви щодо універсальності неоліберальних цінностей, розглянемо детальніше основоположні засади різноманітних теорій цього впливового напрямку економічної думки сучасності.

Неокейнсіанська теорія міжнародної міграції капіталу зосереджена на співвідношенні руху капіталу і стану платіжного балансу. Зокрема, Дж. Кейнс відзначав, що вивіз капіталу з країни має місце лише тоді, коли експорт товарів перевищує імпорту товарів для даної країни, а при порушенні цього правила необхідне втручання держави [11]. Міжнародний рух капіталу є похідним від нерівноваги платіжних балансів взаємодіючих країн. В експортоорієнтованій країні з динамічним експортом так само динамічно зростає і попит на капітал, тому вона його інтенсивно імпортує (приклад нових індустріальних країн — Тайвань, Південна

Корея). Залучення капіталу до країн відбувається інтенсивно у випадку, коли експорт товарів і послуг перевищує імпорт. У разі порушення цього правила держава повинна вживати низку заходів, які стимулюють імпорт. Моделі вивозу капіталу базуються на перевагах ліквідності. Американський економіст Дж.Тобін продовжив цю теорію та висунув концепцію портфельної ліквідності, відповідно до якої поведінка інвестора визначається бажанням диверсифікувати свій портфель цінних паперів, у тому числі за рахунок іноземних. Визначальним фактором при цьому є прибутковість, ліквідність цінних паперів і ризик вкладання в них [19].

Перші теоретичні основи для пояснення здійснення прямих іноземних інвестицій беруть початок у теорії капіталу, за якою здійснення портфельних і прямих інвестицій пояснюється на основі міжнародних процентних відмінностей, що виникають через різну забезпеченість капіталом різних країн або процентні відмінності (розширена теорія процентів) [25, 52]. Так, згідно з класичною теорією капіталу, інвестиції є результатом відмінностей у внутрішніх процентних ставках і витратах на капітал у межах країни і за кордоном. Підприємство інвестуватиме в іноземний основний і фінансовий капітал так довго, наскільки гранична продуктивність капіталу за кордоном вища, ніж у своїй країні [22, 17]. Але різниця у нормі прибутку майже врівноважується значним ризиком інвестування. Тому цього положення недостатньо, щоб вичерпно описати економічну природу іноземного інвестування.

Марксистська модель базується на визначенні надлишкового капіталу. При цьому вивіз капіталу є наслідком його надлишку в країнах-експортерах капіталу. К. Маркс визначав, що надлишок капіталу породжується в країні, яка ним володіє, та призводить до зниження норми прибутковості його використання [7]. Так, через експорт капіталу і товарів потенційний чи реальний надлишок виводиться з економіки з більш високою нормою прибутку.

Економіст Дж. Фішер [23] продовжив дослідження у цьому напрямі. Він відзначав, що особливість відкритої економіки детермінується взаємозв'язком національного і міжнародного інвестиційних ринків. Рівень залежності визначається інтенсивністю міжнародного руху капіталу та чутливістю інвестиційних потоків до зміни процентних ставок всередині країни і за її межами. Вільний перелив капіталу сприяє встановленню паритету процентних ставок, при цьому реальна

процентна ставка завжди повинна коригуватися на очікуваний рівень інфляції.

Зміна обмінного курсу — це ще одна з причин того, що інвестиції переміщуються зі своєї країни в іншу. Знецінення іноземної валюти зумовлює нижчий рівень витрат у цій країні, що також ініціює прямі інвестиції в цю державу. Теорія Р. Алібера підкреслює переваги інвесторів щодо утворення власності в країні, де прогнозують ревальвацію валюти, звідси випливає, що підприємство отримує тут капітал на вигідніших умовах. Однак ця теорія не відповідає довгостроковій діяльності у галузі прямого іноземного інвестування [12, 56–58].

Як вже було зазначено, залучення іноземних капіталів базується на відомому ліберальному економічному постулаті, згідно з яким рух капіталів визначається різним рівнем доходності в різних країнах. Капітал рухається звідти, де його гранична продуктивність низька, і спрямовується туди, де вона є високою. Для капіталу гранична продуктивність визначається рівнем процентної ставки, яку може регулювати держава засобами монетарної політики з огляду на національні інтереси. Другий постулат неоліберальної концепції базується на тій закономірності, що чим нижчими є темпи економічного зростання країни, в якій є гостра потреба в капіталах, тим сильнішою буде тенденція їх ввезення у країну, а відтак динаміка внутрішнього інвестування визначатиме інтенсивність припливу капіталів. Ця динаміка значною мірою зумовлюється фіскальною та бюджетною політикою держави, станом державного бюджету, його збалансованістю [13].

Інвестиційна привабливість країни залежить і від того, як темпи зростання доходів країни від припливу іноземних інвестицій співвідносяться з темпами зростання вітчизняних інвестицій, а значить, і темпами зростання ВВП [8, 24–26]. Якщо торговий баланс активний, то це означає, що інвестиції в країні зростають більшими темпами, ніж інвестиційні доходи, і навпаки.

Мікрорівень аналізу пов'язаний з дослідженням цілої низки чинників інвестиційної діяльності. Ці чинники можуть класифікуватися як маркетингові. До них належать розміри ринку та динаміка інвестицій, прагнення здобути частку ринку, збільшити експорт материнської компанії, необхідність підтримки тісного контакту з покупцями (післяпродажний сервіс), незадоволення існуючим станом ринку та ін. Чинники, що пов'язані з торговими обмеженнями в країні, — торгові бар'єри, схильність споживачів

до місцевих продуктів. Вартісні чинники прагнення скоротити транспортні витрати, наявність кваліфікованої робочої сили та її ціна, наявність сировини, капіталу і технологій, низькі витрати на виробництво, фінансові та інші державні стимули та переваги.

Складові інвестиційного клімату — загальне ставлення до іноземних інвестицій, політична стабільність, законодавчі обмеження права власності, стабільність правового поля, валютне регулювання і стабільність валютного курсу, структура і тягар податків, відносини з органами влади (хабарництво, бюрократизм, кремінгенність у країні).

Представники неокласичного синтезу вдало поєднують макроекономічний аналіз закономірностей руху капіталів між різними країнами із сучасним аналізом проблем мотивації міжнародної інвестиційної діяльності її суб'єктів — корпорацій чи фірм, розглядаючи її в органічному зв'язку і в контексті взаємодії макро- і мікроекономічних та інституціональних чинників. Слід підкреслити, що характерною ознакою неокласичних поглядів є те, що вони є синтезом підходів, які були добре опрацьовані представниками кейнсіанства та інституціоналістами з позицій макроекономічного аналізу, але які не брали до уваги мотивів поведінки індивідуального інвестора в контексті міжнародної інвестиційної діяльності.

Більш аргументованою, на нашу думку, є гіпотеза, згідно з якою транснаціональні компанії через інвестиції прагнуть одержати вищі прибутки, ніж їхні місцеві конкуренти. Обґрунтуванням цієї гіпотези постає умова, що визначальною причиною є не норма, а величина прибутку, що засвідчують поширені факти купівлі місцевих компаній транснаціональними компаніями. Причиною того, що ТНК готові платити за право володіння місцевою компанією більше, ніж місцеві підприємці, може бути їхня впевненість у тому, що вони отримають більші прибутки, ніж місцеві інвестори. Саме це пояснює досить відомий факт, що, наприклад, європейські ТНК інвестують підприємства в США, а США, у свою чергу, інвестують підприємства в Європі, і до того ж у тих самих галузях, що пояснюється бажанням ТНК диверсифікувати свої ринки збуту, мінімізувати ризики і ту частину прибутків, які підлягають оподаткуванню в цих країнах.

Таким чином, відзначимо, що розвиток сучасної теорії міжнародної інвестиційної діяльності і поведінки фірми відбувається в кількох напрямках. По-перше, ця теорія зосереджується на ме-

тодах втручання держави в інвестиційні процеси, які б дозволяли мінімізувати це втручання і максимально задовольнити інтереси приватного бізнесу, активізувати його інвестиційну діяльність. По-друге, інвестиційні процеси досліджуються на мікроекономічному рівні, що передбачає необхідність аналізу мотивацій інвестиційної поведінки фірми як на внутрішньому ринку капіталів, так і на міжнародному.

Найбільш привабливою з огляду пояснення дії макроекономічного регулювання розвитку національних ринків капіталу є теорія цілеспрямованого коригування відкритої економіки на засадах механізму забезпечення макроекономічної рівноваги, використання інструментів грошової та бюджетної політики. Ці теорії базуються на теоретичних засадах міжнародної економіки, які розкривають сутність функціонування відкритих економік і світового господарства в умовах глобалізації фінансових ринків, серед яких найбільш вагомими є кількісна теорія грошей М. Фрідмана, теорія паритету купівельної спроможності Г. Каселя, ефект Фішера, теорія зайнятості, відсотка та грошей Дж. Кейнса, правило Тінбергена, модель Мандела–Флемінга [20].

Узагальнивши цей стислий огляд підходів до визначення мотивацій міжнародної інвестиційної діяльності, можна класифікувати сучасні концепції її діяльності за такими основними напрямками: теорія технологічного розриву; теорія портфельних інвестицій; теорія “захисного інвестування”; теорія монопольних переваг; теорія привласнення; модель життєвого циклу; теорія “втечі капіталів”; модель “наукомісткої спеціалізації”; концепція “інвестиційних полів” [18, 10].

У вітчизняній літературі наводиться інша, на наш погляд, більш вдала і структурно виражена класифікація напрямів теоретичного аналізу інвестиційного процесу, яка об'єднує розмаїття концепцій у такі чотири групи:

1 група — теорії ринкової влади (у тому числі теорія фірми С. Хаймера, або теорія захисного інвестування ПП);

2 група — теорії інтернаціоналізації (П. Баклі, М. Кесон, А. Рагмен);

3 група — теорії конкурентоспроможності галузей (Дж. Данінг, М. Портер);

4 група — макроекономічні теорії розвитку.

Чотири виокремлені напрями теоретичного аналізу розкриття суті і змісту інвестиційної діяльності стали джерелом для найбільш загальновизнаного і поширеного нині концептуального підходу до процесів інвестування з позицій мік-

ро- та макрорівнів, відомого як “еклектична парадигма Даннінга”.

Теорія захисного інвестування ППІ С. Хаймера ґрунтується на перевагах фірми у сфері інвестиційної діяльності щодо припливу ППІ, що призводить до появи взаємодії між ППІ і контролем над ринками [24]. Тобто він пропонував підхід, який розкриває прямі іноземні інвестиції через контроль, необхідний для того, щоб досягти більшої гарантії на вкладений капітал, не допустити конкуренції за кордоном та досягти монопольних переваг за кордоном [24, 23]. Ця теорія пояснює фактор випадкових переваг фірми як інструменту об’єднання теорії ППІ і класичних моделей недосконалої конкуренції на галузевих ринках.

Використання монопольної переваги за допомогою ППІ досліджували пізніше У. Кіндельбергер, Р. Кейвз, І. Грехем і Г. Браун. Сутність теорії полягає в тому, що філії іноземних підприємств порівняно з вітчизняними мають багато недоліків, котрі негативно впливають на їх конкурентоспроможність (недостатнє знання законодавства, економіки, політики) [12]. В основі іноземних інвестицій лежить ослаблення конкуренції і забезпечення контролю над ринком. Великі компанії зацікавлені в максимальному контролі над маленькими, при цьому саме уряд повинен втручатись у цей процес і контролювати інвесторів з погляду збереження національних інтересів [24]. Теорія монополістичних переваг Кіндельбергера пояснює ППІ наступними факторами: недосконала конкуренція на ринках, економія на масштабах виробництва, обмежувальна політика держави [22]. Наявність цих факторів зумовлює міжнародний рух капіталу.

Основні положення моделі життєвого циклу продукту обґрунтовані Реймондом Верноном [23]. Відповідно до цієї теорії деякі види продукції проходять цикл, що складається з чотирьох етапів (впровадження, ріст, зрілість, спад), а їх виробництво пересувається у міжнародному просторі відповідно до етапу циклу, щоб забезпечити безперервність інвестування виробництва продукту, з огляду на втрату відносних і необхідність утримання конкурентних переваг.

Значним внеском у розвиток теоретичної думки в галузі ПЗІ і ТНК стала праця видатного американського професора міжнародного бізнесу М. Портера “Міжнародна конкуренція” [16, 166]. Головне завдання, поставлене М. Портером, полягало у виявленні специфічних характеристик країни базування корпорацій, що впливають на їх міжнародну результативність. Під конкурентною

перевагою країни М. Портер має на увазі здатність національних фірм використовувати дислоковані всередині країни ресурси таким чином, щоб успішно конкурувати на міжнародних ринках. М. Портер розміщує основні детермінанти цієї здатності в “даймонд”, що вибирає набір перемінних, котрі характеризують середовище, де функціонують місцеві фірми, а також сприяють або перешкоджають створенню конкурентного ринку. Ключовими рівнями системи, за Портером, називають: рівень розвитку факторів виробництва, рівень попиту внутрішнього ринку на продукцію деяких галузей, рівень розвитку допоміжних і супровідних галузей, рівень внутрішньогалузевої конкуренції. Розглянутий “даймонд” являє собою динамічну систему, де параметри кожної з детермінант тісно пов’язані зі станом інших.

На основі результатів досліджень М. Портер робить висновок про те, що успішна глобальна конкурентоспроможність ТНК визначається саме характеристиками національного “даймонда” країни базування, їх динамікою і взаємозалежністю [16, 166]. При цьому найважливішими факторами переваги фірми він називає ті, що вимагають постійного і цілеспрямованого інвестування, сприяють кумулятивному розвитку ділової активності. Такі базові фактори, як сировина та праця, не є вирішальними і можуть бути змінені завдяки використанню нових технологій. Це положення є визначальним з погляду формування цільових настанов залучення капіталу

Розглядаючи інституціональні теорії стосовно ММК, слід відзначити, що процеси ММК засновані на внутрішніх особливостях економічних відносин, у корені яких лежать стан, поведінка, конкурентні переваги і недоліки кожної окремої національної економіки, участь якої в міжнародному господарстві і процесах ММК ставиться в пряму залежність від конкурентних переваг кожного її суб’єкта, а міжнародний рух капіталу визначається станом “даймонда”. М. Портер також відзначив, що існує низка принципів, якими повинна керуватися держава для створення і розвитку сильної держави. Перше місце посідає створення сприятливого інвестиційного клімату для формування факторів виробництва через приплив інвестицій. Це і складає основу національного економічного потенціалу. Проблеми формування інвестиційного клімату засновані Портером на оптимізації “даймонда”, макроекономічній ситуації, зовнішньоекономічній політиці уряду. В свою чергу, всі ці складові визначають економічну активність і стан “даймонда”.

Інституціональна модель конкурентних переваг М. Портера стала основою для створення моделі Портера–Ругмана. А. Ругман доповнив модель обґрунтуванням ідеї конкурентного вирівнювання “даймондів” національних економік через їх інтегрування: складові національних переваг формуються під впливом поза національного економічного середовища. А. Ругман визначив необхідність співвідношення національного “даймонда” з “даймондами” інших країн для відносної конкурентоспроможності національної економіки. Міжнародні інвестиції є ключовою детермінантою національного “даймонда” та індикатором його стану.

Еклектична модель Дж. Даннінга увібрала в себе з інших моделей ПП те, що пройшло перевірку на практиці. Тому другою назвою є “еклектична парадигма” [7]. Відповідно Дж. Даннінг виокремлює “... основні чинники, які стимулюють фірми здійснювати іноземні інвестиції: переваги володіння (технологічний рівень, маркетинговий досвід, імідж); переваги дислокації (виробничі витрати в зарубіжній країні, тарифи, податки тощо); переваги інтернаціоналізації, пов’язані з можливістю отримання вищих результатів за рахунок самостійної діяльності в певній країні” [12, 80]. Відповідно до цієї моделі Дж. Кентвел підкреслює: “Еклектична парадигма є альтернативною концептуальною основою у повному розумінні. Це скоріше організаційна парадигма, що визначає елементи кожного з підходів, які найбільше відповідають поясненню різноманітних видів виробництва ТНК і широкого розмаїття оточуючого середовища, в якому вони знаходяться” [17].

Отже, модель Портера–Ругмана–Даннінга є відображенням інституціональних підходів до оцінювання основних складових сприятливого як для інвестора, так і для реципієнта інвестиційного клімату за умови інтеграції. Таким чином, на нашу думку, зазначена еклектична парадигма Даннінга — модель формування національної інвестиційної політики щодо міжнародної міграції капіталу в умовах глобалізації.

Як зазначалося, світові фінанси являють собою складну динамічну систему, що перебуває у процесі постійної трансформації. В цій глобальній фінансовій архітектурі оперують такі провідні суб’єкти, як ТНК, ТНБ, портфельні інвестори, міжнародні офіційні позичальники (національні держави і міжнародні урядові та неурядові агенції). Саме вони опосередковують основну частину міжнародних фінансових потоків. З погляду провідних суб’єктів, що виходять на міжнародний

фінансовий ринок, саме вони генерують головні фінансові потоки.

Під світовим фінансовим ринком треба розуміти складне переплетіння, взаємозалежність, інтеграцію національних і міжнародних ринків, що забезпечує перелив грошово-кредитних ресурсів між країнами, регіонами, галузями та окремими суб’єктами бізнесу. Це глобальний механізм, що забезпечує балансування світового попиту і пропозиції на капітал.

Світовий фінансовий ринок історично виникає на базі національних фінансових ринків під впливом концентрації виробництва та капіталу й інтернаціоналізації світогосподарських зв’язків. Упровадження інформаційних технологій у банківській та фінансовій сферах дало значний поштовх глобалізації фінансових ринків.

Узагальнюючи огляд теорій, моделей та концепцій міжнародного руху капіталу, можна відзначити, що сучасні інвестиційні процеси у світі потребують поглибленого вивчення макроекономічних, інституціональних факторів та суб’єктивної мотивації міжнародного руху капіталу. Для кожної економічної теорії, за винятком теорії конкурентних переваг М. Портера, характерний суб’єктивний підхід до мотивації міжнародної міграції капіталу, а тому вирішальною щодо інтеграції країни до світового ринку капіталу є інституціональна теорія конкурентних переваг.

Література

1. Белоус Т. Международные монополии и вывоз капитала. — М.: Наука, 1982. — 320 с.
2. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України: Наук.-метод. вид. — К.: БРОДИ-ПРОСВІТА, 2001. — 300 с.
3. Білорус О. Криза глобалізації та перспективи корпоративного глобалізму // Економічний часопис. — 2003. — № 1. — С. 12–18.
4. Білорус О. Г., Лук’яненко Д. Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 736 с.
5. Боринець С. Я. Міжнародні фінанси: Підручник. — К.: Знання-Прес, 2002. — 311 с.
6. Будкін В. Проблеми і перспективи співробітництва між Європейським Союзом та Україною // Економіка України. — 2000. — № 9. — С. 82–90.
7. Всемирная история экономической мысли: В 6 т. — М.: Мысль, 1987. — Т. 4. — 496 с.
8. Гуськов Н.С. и др. Инвестиции: формы и методы их привлечения. — М.: Алгоритм, 2002. — 384 с.

9. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол. С. В. Мо- черний (відп. ред.) та ін. — К.: Вид. центр "Академія", 2001.
10. Заррин П. И. Английская классическая буржуазная экономика (А. Смит, Д. Рикардо). — М.: Социальная эконо- мика, 1958. — 142 с.
11. Кейнс Дж. М. Избранные произведения: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1993. — 285 с.
12. Куриляк В. Є. Міжнародний менеджмент. — Тернопіль: Карт-Бланш, 2007. — 268 с.
13. Левківський В. М. Глобалізація фінансових ринків та їх вплив на міжнародні потоки капіталу // Сіверянський літо- пис. Всеукр. наук. журн. — 2002. — № 3. — С. 128–130.
14. Маршалл А. Принципы экономической науки: Пер. с англ. — В 2 т. — М.: Изд. группа "Прогресс", 1993. — Т. 1. — 415 с.
15. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Відп. ред Г. Н. Климко. — 5-те вид., переробл. і допов. — К.: Знання-Прес, 2007. — 616 с.
16. Портер М. Международная конкуренция. — М.: Меж- дунар. отношения, 1993. — 642с.
17. Роу А. Україна: фінансовий сектор і економіка. Нові стратегічні завдання. МБРР // Світовий банк (Вашингтон). — 2001. — 304 с.
18. Татаренко Н. О., Поручник А. М. Теорії інвестицій: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2000. — 160 с.
19. Тобин Дж. Глобальная экономика: кто у руля? // Проблемы теории и практики управления. — 1999. — № 1 (www.ptpu.ru).
20. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: теорія і практи- ка. — Л.: Каменяр, 2003. — 719 с.
21. Экономическая теория на пороге XXI века: Глобальная экономика / Под ред. Ю. М. Осипова и др. — М.: Юрист, 2003.
22. Aliber R. Z. Theory of Direct Investment // Ch. P. Kindleberger. The International Corporation. — L.: Cam- bridge, Mass., 1970.
23. Fisher J. Eurobonds. — Euromoney Publ., 1988.
24. Hymer S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment. Diss. — Boston, Mass, 1960.
25. Smiht A. An ingyiry in the namure and causes of the nations / Reprinted from the sith edition, with an introduction by Ernest Belfort Bax. — Vol. 1–2. — L., 1905. — 312 p.

Світові фінанси являють собою складну динамічну систему, що перебуває в постійній трансформації. Сучасні інвестиційні процеси потребують розгляду як на макроекономічному рівні, так і з погляду суб'єктивної мотивації й найкраще можуть бути описані за допомогою інституціональної теорії конкурентних переваг.

Мировые финансы представляют собой сложную динамическую систему, кото- рая находится в постоянной трансформации. Современные инвестиционные про- цессы требуют рассмотрения как на макроэкономическом уровне, так и с точки зрения субъективной мотивации и лучше всего могут быть описаны с помощью ин- ституциональной теории конкурентных преимуществ.

World finance represent complex dynamic system in constant transformation. Modern investment processes should be considered both at a macroeconomic level, and from the point of view of subjective motivation. In the best way they can be described with the help of institutional theory of competitive advantages.

Надійшла 10 лютого 2009 р.